

Микола Галів, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри історії України та правознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ “БОГОСЛОВІЯ” (1923–1939)

У статті представлено результати дослідження педагогічної проблематики на сторінках часопису “Богословія” (1923–1939). Методологія дослідження включає принципи науковості, історизму, авторської об’єктивності, а також загальнонаукові (аналіз, синтез, типологізація) та спеціально-історичні (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний, критики історичних джерел) методи. На основі евристичного аналізу змісту часопису “Богословія” (1923–1939) виокремлено низку проблемно-тематичних макроструктурних компонентів педагогічного дискурсу, постульованого на сторінках зазначеного журналу: 1) розвиток богословської освіти; 2) моральне виховання молоді; 3) історія освіти. Питання богословської освіти завжди перебували в полі зору редакції та авторів “Богословія”. Особливо воно актуалізувалося з відкриттям греко-католицької Богословської академії у Львові (1929). Питання релігійно-морального виховання дітей молоді на сторінках часопису “Богословія” можна об’єднати у такі тематичні групи: а) критика ідей вільного виховання; б) підкреслення значимості християнської педагогіки; в) методика виховання і релігійної освіти. Особливо відзначимо педагогічні статті о. Ю. Дзеровича та о. І. Фіголя. Значну увагу автори і дописувачі журналу “Богословія” приділяли питанням методики проведення “ексорт” – катехитичних лекцій для учнів в урочний і позаурочний час. Історія освіти як тематичний напрям педагогічної проблематики на сторінках журналу “Богословія” була представлена переважно біографістикою. Варто назвати праці о. П. Хомина, о. Й. Сліпого, о. В. Фіголя про відомих українських церковних і освітніх діячів. Крім зазначених макроструктурних компонентів, педагогічний дискурс на сторінках часопису “Богословія” був представлений численними рецензіями на посібники і підручники, коротенькими статистичними повідомленнями про діяльність католицьких університетів і семінарій, аналізом законодавчих ініціатив у сфері освіти.

Ключові слова: часопис “Богословія”; Богословське наукове товариство; педагогічна біографістика; історія педагогіки; релігійне виховання; моральне виховання; Українська греко-католицька церква.

Літ. 22.

Mykola Haliv, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the History of Ukraine and Law Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

PEDAGOGICAL PROBLEMS ON THE PAGES OF THE JOURNAL “BOGOSLOVIYA” (1923–1939)

The article presents the results of a study of pedagogical issues on the pages of the journal “Bogosloviya” (1923–1939). The research methodology includes the principles of scientificity, historicism, authorial objectivity, as well as general scientific (analysis, synthesis, typology) and special-historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic, criticism of historical sources) methods. Based on a heuristic analysis of the content of the journal “Bogosloviya” (1923–1939), a number of problem-thematic macrostructural components of the pedagogical discourse postulated on the pages of the journal were identified: 1) the development of theological education; 2) moral education of youth; 3) history of education. The issues of theological education have always been in the field of view of the editorial staff and authors of “Bogosloviya”. This issue became especially relevant after the opening of the Greek Catholic Theological Academy in Lviv (1929). The issues of religious and moral education of children and young people on the pages of the journal “Bogosloviya” can be combined into the following thematic groups: a) criticism of the ideas of free education; b) emphasizing the importance of Christian pedagogy; c) methods of education and religious education. We should especially note the pedagogical articles by Fr. Yulian Dzerovych and Fr. Ivan Figol. The authors of the journal “Bogosloviya” paid considerable attention to the issues of the methodology of conducting “exorts” – catechetical lectures for students during and after school hours. The history of education as a thematic direction of pedagogical issues on the pages of the journal “Bogosloviya” was presented mainly by articles on biography. It is worth noting the works of Fr. Petro Khomyn, Fr. Yosyf Slipy, Fr. Volodymyr Figol about famous Ukrainian church and educational figures. In addition to the above macrostructural components, the pedagogical discourse on the pages of the journal “Bogosloviya” was represented by numerous reviews of manuals and textbooks, short statistical reports on the activities of Catholic universities and seminaries, and analysis of legislative initiatives in the field of education.

Keywords: journal “Bogosloviya”; Theological Scientific Society; pedagogical biographical studies; history of pedagogy; religious education; moral education; Ukrainian Greek Catholic Church.

Постановка проблеми. Розвиток джерелознавчих студій у контексті розширення історико-педагогічного наукового знання передбачає, зокрема, проведення ретельного аналізу періодичних видань, причому не лише суто педагогічних, але й тих, що стосувалися інших галузей науки та сфер суспільного життя. Серед українських періодичних часописів, які виходили в Галичині у міжвоєнні роки, помітне місце займає журнал “Богословія”, який видавався з ініціативи Богословського наукового товариства у Львові. Головним редактором часопису був відомий науковець і церковний діяч о. Йосиф Сліпий. Вважаємо, що на сьогодні необхідно здійснити науковий огляд педагогічної компоненти змісту зазначеного журналу.

Аналіз останніх досліджень. Історичні аспекти видання, редагування і змістову складову часопису “Богословія” аналізували В. Головка, о. І. Гавань та ін. Різні аспекти діяльності (зокрема й видавничі) Богословського наукового товариства у Львові висвітлювали В. Янів, Ю. Ясіновський, І. Ходак, І. Скальська тощо. Праці о. Юліана Дзеровича, опубліковані в журналі “Богословія”, потрапляли в поле зору Н. Пастушенко, Р. Яковишина, І. Мицишин, Л. Генік. Окремі аспекти зазначеної проблеми висвітлено у студії М. Галіва [5]. Назагал констатуємо, що педагогічна проблематика у часописі “Богословія” потребує окремого дослідження.

Мета статті – представити результати дослідження педагогічної проблематики на сторінках часопису “Богословія” (1923–1939).

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи зміст часопису “Богословія” (1923–1939) можемо виокремити низку проблемно-тематичних компонентів педагогічного дискурсу, постульованого на сторінках зазначеного журналу: 1) розвиток богословської освіти; 2) моральне виховання молоді; 3) історія освіти.

Питання богословської освіти завжди перебували в полі зору редакції та авторів журналу “Богословія”. Уже в першому номері зазначеного часопису було опубліковано статтю ректора малої духовної семінарії у Львові о. Івана Бучка, який розкрив зміст листа папи Пія XI до кардинала Біслеті про виховання і освіту католицького духовенства. У ньому наголошувалося, що виховання і освіта духовенства повинні мати цілковито церковний характер, а “питомці” (вихованці духовних семінарій та богословських факультетів) – відчувати і розуміти своє покликання. Папа Пій XI звернув увагу на такі вагомні аспекти виховання кліру: а) плекання латинської мови; б) навчання філософії і спекулятивного богослов'я на основі схоластичного методу Томи Аквінського; в) вивчення практичного (пастирського) богослов'я. Підкреслювалося, що знання латинської мови забезпечує священникові не лише гуманістичну освіту, але й пізнання “мови релігії”, бо, як зазначалося в листі папи, латина – це

“мова католицька”. “Без мови латинської неможливі є богословські студії, бо замкнений є доступ до учень св. Отців і Учителів Церкви...” [3, 83], – йшлося у статті о. І. Бучка, який підтримав такий погляд, заперечивши міркування, що для духовенства східного обряду латинська мова не потрібна.

Автор нагадав, що, відповідно до канонічних приписів, філософські студії мають тривати принаймні два, а богословські – щонайменше чотири роки. Взірцем богослов'я папа Пій XI вважав твори Томи Аквінського, водночас негативно ставився до “методи позитивної” (позитивістської методології), оскільки вона без поєднання з “методом схоластичною” не спроможна захистити релігійні догми [3, 84]. Пастирське богослов'я у семінаріях та університетах повинно, на його думку, бути обов'язковим предметом. Цій науці і навчальній дисципліні варто приділяти особливу увагу, бо навіть найкращий богослов не зможе успішно виконувати душпастирські функції, якщо не знає засад і правил пастирського богослов'я [3, 84]. Ректор о. І. Бучко підкреслив заклик папи до єпископів щодо утворення в кожній єпархії духовної семінарії, а коли б це виявилось неможливим, то – міждієцезіальної або краювої семінарії.

Питання застосування латинської мови у богословських студіях розглянув о. Василь Белей у 1929 р. Він проаналізував статтю Яна Гарінга з Грацу в одному з католицьких видань, в якій констатовалося, що тогочасна середня школа вже не забезпечувала учням добрих знань з латини. З огляду на це на богословських факультетах в університетах Німеччини були змушені переходити на рідну мову при викладанні богослов'я. В Італії від 1927 р. у семінаріях викладання догматики та морального богослов'я велося тільки латиною, але пояснювати терміни дозволялося італійською мовою. На думку автора, якщо слухачі і студенти мало знають латину, то професори повинні викладати “живою мовою”, але короткий підсумок здійснювати латиною, а також надавати студентам латинський текст лекцій. З метою забезпечення кращих знань латинської мови студентам богослов'я пропонувалося: а) увести уроки латинської мови в гімназіях і запровадити латинську мову як навчальний предмет у семінаріях; б) старанно плекати у семінаріях “латинську лектуру Біблії” [1, 258–260].

У 1929 р. було відкрито греко-католицьку Богословську академію у Львові. На початку наступного року у журналі “Богословія” опубліковано промову митрополита Андрея Шептицького, виголошену під час врочистого відкриття закладу освіти [22]. Вказавши на нещодавнє домінування позитивізму, він підкреслив вагомність богослов'я як науки. Відтак вів мову про завдання академії: дослідження унії, утвердження Церкви тощо. Свято відкриття академії описав о. Петро Хомин, назвавши засну-

вання цього закладу освіти подією першорядної ваги для “нашої Церкви і нашого народу”, оскільки це єдина такого типу школа на всіх українських землях. А окрім того, наголосив: Богословська академія стане спадкоємицею Могиллянської академії у Києві, “її доброго імені і слави” [21, 42]. По-суті, о. П. Хомин зробив спробу закласти новий історико-меморійний міф про спадкоємність новоствореної академії і продовження нею давніх традицій богословської освіти на українських землях. На думку автора, академія своєю працею збагачуватиме рідну культуру, підсилуватиме шляхетні змагання цілої нації до “якнайскорішого здійснення свого найвищого ідеалу тут на землі” [21, 42]. У цій ремарці вбачаємо прихований натяк на потребу реалізації української національної ідеї і здобуття української державності.

Водночас о. П. Хомин підкреслив вдалий час для відкриття Богословської академії у контексті активізації змагань за піднесення богословської науки та освіти в католицькій Церкві. Однак він усе ж більше акцентував увагу на національному значенні академії, вбачаючи у цьому можливість для українського народу відновити свої вищі школи, дати освіту тисячам молодих осіб, забезпечити можливість праці українським науковцям [22, 42]. Надалі у журналі “Богословія” регулярно публікувалися повідомлення про діяльність Богословської академії. Найважливішими з них, вочевидь, були інформації про освітні програми. Зокрема, в одному з повідомлень подавалися назви навчальних дисциплін й імена та прізвища викладачів. Так дізнаємося, що на третьому році навчання в академії студенти слухали курс педагогіки, яку викладав о. Юліан Дзерович в обсязі 2 години на тиждень [13, 266].

Питання удосконалення богословських студій актуалізувалося на початку 1930-х рр. Як відомо, 24 травня 1931 р. папа Пій XI видав енцикліку “Deus scientiarum Dominus”, яка нормувала богословські студії в усій католицькій Церкві. Зазначений документ, а також підготовлені Конгрегацією студій і семінарії “Ordinationes” охарактеризував в окремій статті ректор Богословської академії о. Йосиф Сліпий [16]. Він зазначив, що після наполеонівських війн рівень богословських студій в Європі дуже знизився. Довгий час у семінаріях задовольнялися лише вихованням духовенства для заспокоєння духовних потреб парафіян. Відтак о. Й. Сліпий особливо виділив повернення інституції Великого канцлера, яку повинен займати єпископ єпархії, що має дбати про збереження “чистоти науки католицької Церкви”. Надалі описав вимоги до слухачів, які хочуть отримати докторат, назвав необхідні предмети на богословських факультетах. “Енцикліка має велике значіння, бо вона дає свідоцтво дбайливості Церкви про науку, підносить повагу док-

торату і вимагає основніших студій” [16, 100], – зауважив о. Й. Сліпий.

Релігійно-моральне виховання дітей та молоді було одним із ключових напрямів педагогічного дискурсу на сторінках часопису “Богословія”. Однак він містив низку макроструктурних компонентів: а) критика ідей вільного виховання; б) підкреслення значимості християнської педагогіки; в) методика виховання і релігійної освіти.

У 1926 р. в рубриці “Вибрані питання” було опубліковано роздуми о. Юстина Гірняка про “педагогічні патології”. Він різко розкритикував “вплив натуралізму” Ж.-Ж. Руссо на педагогіку, що призвело до заперечення християнських методів виховання й появи ідеї звільнення з-під впливу християнської педагогіки [6, 318]. Проте найбільш послідовно критикував ідеї вільного виховання о. Юліан Дзерович. Аналізуючи твір Ж.-Ж. Руссо “Еміль або про виховання”, автор доходить висновку, що французькому просвітителю не вдалося забезпечити справжнє автономне виховання людини. На його думку, літературний персонаж Еміль постійно перебував під контролем свого вихователя, який відстежував кожен його крок, оберігав від шкідливих впливів культури, формувал для виховання групи підібраних випадків, які мали викликати в Еміля певні потреби, зацікавлення, спонукати до запитань. Оскільки усе це відбувалося внаслідок “штучної махінації”, то свобода Еміля зводилася до несвідомого гніту з боку вихователя. Ю. Дзерович наголосив, що, по суті, йшлося про поневолення волі вихованця, а це гірше, ніж поневолення дії [10, 116].

Подібно о. Ю. Дзерович розкритикував педагогічні погляди російського письменника Льва Толстого, заперечивши наявність вільного виховання в яснополянській школі [10, 118–119]. Відкинув педагогічну систему Елен Кей, яка виступила проти впливу церкви, держави і батьків на виховання, а також засудив праці німецького педагога Густава Вінскена, котрий намагався усунути авторитет у процесі виховання [10, 120]. Особливо дошкульно він відгукнувся про радянську систему виховання. “Большевицькі педагоги визволили дитину з-під авторитету Бога, віри, релігії, а піддали її тиранії духа, якій рівної історія не знає” [10, 122], – наголосив Ю. Дзерович.

Зазначені автори повсякчас підкреслювали актуальність і значимість християнської педагогіки. Уже згаданий о. Ю. Гірняк вів мову про “реабілітацію давньої християнської педагогіки”, наводячи при цьому аргументи тих психологів, які дійшли до переконання, що католицька теза про зісуття людської природи є не песимізмом, а дійсністю. При цьому оперував працею німецького психолога Штрumpf-Спітцнера “Педагогічна патологія”, в якій доводилася думка про необхідність використання

авторитету, дисципліни, систематичного навчання задля подолання психічних вад, які постали внаслідок відсутності належного морального виховання [6, 318–319].

Подібно й о. Ю. Дзерович вів мову про християнську педагогіку як ефективну систему виховання молодого покоління. Він передусім відкинув звинувачення у тому, що християнські педагоги начебто виступають проти свободи у вихованні. Педагог зауважив, що “давня традиційна школа” має суттєві вади, тож її потрібно реформувати, але при цьому не можна погодитися на усунення авторитету школи, вчителів, батьків, дбаючи про т.зв. “цілковиту вільність дитини”, оскільки це призведе до сваволі [10, 118]. Ю. Дзерович відстоював погляди Георга Кершенштайнера, Вільгельма Ферстера, які визнавали необхідність авторитету у вихованні. Він зауважив, що візії зазначених учених близькі до католицьких поглядів, викладених в енцикліці папи Пія XI “*Divini illius Magistri*” про християнське виховання молоді [10, 122–123]. Відтак о. Ю. Дзерович відстоював ідею синтезу гетерономного (впливу вихователя на вихованця) і автономного (самовпливу вихованця) виховання. На його думку, найвищі цілі має християнське виховання, бо підставою нормою етики є Бог і його найвища Воля, а тому Бог не може бути чимось байдужим і стороннім у вихованні. Водночас учений розглядав християнське виховання не як окремих напрям педагогіки, а як комплексну і цілісну педагогічну систему, яка охоплює весь обсяг людського життя, фізичного і духовного, інтелектуального і морального, індивідуального, родинного й суспільного [10, 125].

Третя складова проблематики релігійно-морального виховання на сторінках журналу “Богословія” в окреслений період містила рекомендації щодо методики виховання і релігійної освіти дітей та молоді. Ще у 1924 р. єпископ Йосиф Боцян опублікував статтю “Про духовні вправи”, в якій, з одного боку, аналізував новітні видання знаменитого твору засновника Чину єзуїтів св. Ігнація Лойоли “Духовні вправи”, а з іншого – давав власні рекомендації щодо виховання молоді. Автор, вказавши на особливий вплив цього твору на духовні практики українського подвижника св. Йосафата Куцевича, вів мову про психологію духовних вправ як непереможну силу, котра впливає на душу і гармонійно концентрує для самовиховної роботи усі сили людини: вольові, розумові, емоційні [2, 217; 221–222]. Важливими засобами виховання Й. Боцян вважав молитву, аналіз власного сумління, виконання добрих справ [2, 222].

Водночас Й. Боцян окреслив проблеми сучасної йому молоді: “дух незалежності”, манію критикування, слабкість характеру і гнучкість перед громадською думкою, скептицизм і релігійна байдужість, моральна нужда [2, 224]. Допомогти подали

ці вади може лише духовний провідник (священник, вихователь, наставник), котрий буде для молоді “сердешнім приятелем і батьком, як у науках, так і в личнім контакті та сповіді. ...В науках треба бути позитивним, ясним, займаючим, а перш за все одушевленим для правди, віри, чесноти, чистоти, надприродних ідеалів, Христа і Його св. Церкви...” [2, 224–225]. Духовні провідники, які зможуть прилучити молодь до самовдосконалення за допомогою систематичних духовних вправ, на думку автора, зможуть зарадити тому “моральному розбиттю”, яке охопило післявоєнну Європу, а відтак приведе до “духовної обнови” особистості.

Дуже схожі настанови дав о. Ю. Дзерович у статті “Виховання у душі молитви” в 1929 р. Розглянувши проблеми організації колективної та індивідуальної молитви в школі, педагог приділив значну увагу обов’язкам шкільних катехитів у сфері прилучення дітей до “молитвенного духа”. Обов’язок катехита, на його думку, полягає не так у тому, щоб навчити дітей усіх катехитичних правд, як у тому, щоб прищепити їм пошану до молитви. “Виховання в “душі молитви” – є конечно і воно є найвдячнішим полем діяльності катехита. Подібно як виховуємо дітей в патріотичнім, національнім, родинно-патріархальнім, кастовім душі, так треба виховувати дітей і в релігійному душі взагалі, а в “душі молитви” зокрема” [9, 52], – наголосив о. Ю. Дзерович. Назвавши і охарактеризувавши різновиди молитви, педагог висловив докір катехитам, які не навчили дітей молитися вільно, тобто своїми словами і думками. Водночас він поділився власним досвідом щодо методики навчання дітей пошани до молитви. Насамкінець о. Ю. Дзерович відзначив, що молитва – це мистецтво, яке не можна опанувати без проповідника і вчителя [9, 122].

Значну увагу автори і дописувачі журналу “Богословія” приділяли питанням методики проведення “ексорт” – катехитичних лекцій для учнів в урочний і позаурочний час. Одним із найбільш фахових українських педагогів у цій сфері був о. Іван Фіголь, катехит і професор української гімназії в м. Станіславів. У 1928 р. він видав книгу “Екзорти на неділі і свята шкільного року”, щодо якої о. О. Горчинський опублікував рецензію у часописі “Богословія”. Рецензент відзначив, що автор під час проведення ексортів порушує низку тем, які вказують учням на потребу активної участі в житті громади і Церкви, бо “не школа, а життя вчить”. Відзначив і те, що о. І. Фіголь подав методи як “дістатися до душі і серця молоді”, усунути з душ молоді загальнопоширені хиби та прищепити чесноти, котрі б стали підвалиною “сильних хрустальних характерів”. Не менш важливою була увага автора й до “національного моменту у вихованні молоді”, адже, на думку рецензента, він “показує дорогу до правдивого патріотизму” [8, 115–116].

Сам о. І. Фіголь опублікував в часописі “Богословія” рецензію на працю свого колеги, польсько-го священника о. Францішека Мадея “Вибір ексортів для молоді середніх шкіл”, виданій у 1928 р. Проаналізувавши книгу, він наголосив: є два могутні засоби, які треба прищепити молоді – праця і молитва, й навчити користуватися ними у щоденному житті [18, 245–246]. Уже після смерті о. І. Фіголя було надруковано частину його дисертації, присвяченої ексортам (1936). У ній розглядалося питання вибору тем ексортів. Автор наголошував на тому, що для ексортів треба підбирати євангельські теми, які поглиблюють віру і релігійне життя учнів, ведуть до побожності [19, 42]. Теми ексортів він поділив на декілька груп: догматичні, моральні, історичні й літургічні. Так, предметом моральних ексортів є практичні складові християнського життя: чесноти, проступки, засоби Божої ласки. І. Фіголь наголошував на потребі акцентувати увагу дітей на боротьбі з самим собою, з лінощами, нахилом до брехні, непослуху, злостивістю. При обговоренні спокус і гріхів доцільно надати учням практичні вказівки, як їх поборювати [19, 44]. Автор приділяв увагу питанню “вироблення характеру”, дещо критично ставився до фізичного виховання, яке, за його словами, відволікає молодь від праці над формуванням характеру [19, 45].

Серед історичних тем о. І. Фіголь пропонував обговорити з учнями життя св. Йосафата Кунцевича, проведення Єфеського собору. Основною канвою такої ексорти повинна бути власне історична подія або ж історичні обставини, серед яких доводилося жити і працювати особистості. Надалі треба розкрити релігійну чи моральну правду, яку містить відповідна історична подія. Саму ж подію потрібно висвітлити сутнісно і зрозуміло, без зайвих подробиць і надміру назв, вказуючи на найважливіше [19, 48]. Особливо важливо бути обережним при ампліфікації та оминати дигресію, а також деталізованих ілюстрацій, які легко розсіюють увагу учнів [19, 50]. Відзначимо, що ці методичні рекомендації й досі не втратили актуальності. Особливо їх необхідно враховувати при проведенні виховних бесід з учнями на історичні та морально-ціннісні теми.

Історія освіти як проблемно-тематичний складник педагогічної проблематики на сторінках журналу “Богословія” представлений переважно біографістикою. Однією з найкращих праць вважаємо публікацію о. Петра Хомина про митрополита Йосифа Велямина Рутського. Звісно, у ній йшлося про біографію визначного українського церковно-релігійного діяча, однак, треба взяти до уваги, що значна частина його діяльності була пов’язана з освітою. Автор майже одразу наголосив на тому, що Й. Рутський мав завдання “розірвати ті пута темноти і невіжества, в які заковане було духовенство,

і перетворити тих бідних священників-неуків, котрі не знали навіть добре, в що вірили, в католицьких священників бодай з найнеобхіднішим теологічним формуванням” [20, 263–264]. П. Хомин наголосив на важливості цього завдання для унійної Церкви початку XVII ст.

У зазначеній статті детально описано здобуття Й. Рутським освіти, його навчання у Карловому університеті, Грецькій колегії в Римі, здобуття ступеня доктора філософії у Віндбурзькому університеті [20, 264–266]. П. Хомин наголосив, що заради піднесення Унійної церкви Й. Рутський найбільше старань присвятив справі освіти духовенства загалом і заснування шкіл зокрема. Відтак описав стан церковного шкільництва початку XVII ст. На той час, як відомо, в незадовільних умовах діяли лише декілька унійних шкіл вищого типу шкіл: у Бересті, Володимирі й духовна семінарія при Троїцькому монастирі у Вільні. Водночас існували латинські школи, братські школи, Острозька “академія”. Але в латинських школах українська молодь полонізувалася, у православних ширилася загроза протестантизму, тому, на думку автора, з цих освітніх осередків “уніатська молодіж” не повинна була користати, якщо хотіла стати на службу об’єднанню Церкви [20, 266–267]. Надалі о. П. Хомин висвітлив план Й. Рутського щодо реорганізації шкіл, поданий у його творі “Discursus”, виданому у Вільні в 1605 р. Відтак автор описав кроки Й. Рутського щодо реформування освіти ченців: заснування новіціату в монастирі св. Трійці у Вільні; заснування спільного з єзуїтами новіціату в Битені; підготовку з монахів професорів для унійних шкіл; надання у 1613 р. на прохання Й. Рутського королівського дозволу відкрити школи в Новогрудку і Мінську та інших містах, де навчати всіх наук і мов грецької, латинської, слов’янської, польської і руської [20, 267–268].

Надалі о. П. Хомин розкрив діяльність школи в Новогрудку для міщанських і шляхетських дітей, припустивши, що цей заклад було піднесено до рівня духовної семінарії. Вів мову й про школу у Мінську при монастирі св. Косми і Дем’яна. Важливо, що автор відкинув думку начебто Й. Рутський заклав школу у Володимирі, бо насправді її раніше заснував митрополит Іпатій Потій. Але не спростовував припущення, що Й. Рутський заснував школи в Жировичах і Боруні. Відтак писав про отримання митрополитом у 1615 р. бреве від папи Павла V, яким підтверджувалася королівська грамота 1613 р. і унійні школи отримали такі ж права як і єзуїтські колегії [20, 268–269]. На думку о. П. Хомина, папське брєве надало виняткове становище Чинові св. Василя Великого та Віленській семінарії у монастирі св. Трійці, яке можна зіставити зі становищем Віленської єзуїтської колегії у Речі Посполитій [20, 270]. Позитивно оцінив автор і

надання для унійних студентів стипендій у папських колегіях в Римі, Відні, Празі, Оломоуці, Браунсберзі, Вільні. “По укінченю тих студій вертали студенти у рідний край з великим засобом знання, якого дома не моглиб були одержати, вертали переконаними католиками, оперті о західну культуру, меткі, підприємливі і чи приймали духовні свячення чи ні, приносили зєдиненій церкві багато користи...” [20, 271], – наголосив о. П. Хомин.

Значну увагу автор присвятив зусиллям митрополита Й. Рутського щодо відкриття унійної духовної семінарії у Мінську, описав його кроки, спрямовані на формування матеріального забезпечення цього закладу, окреслив рішення церковного синоду в Кобрині 6 вересня 1626 р. [20, 273–281]. Автор дотримувався думки історика К. Харламповича, згідно з якою за життя Й. Рутського семінарія не була відкрита, бо духовенство унійної Церкви виявилось не в змозі впоратися з таким завданням. Все ж він високо оцінював зусилля митрополита на освітній ниві, назвав його знаменитим педагогом, який вносив нове життя в схоластичне навчання тогочасної молоді, зокрема впроваджував живу народну мову, якою послуговувалися при викладанні богословських наук [20, 283].

П. Хомин порівняв Й. Рутського з православним київським митрополитом Петром Могилою, поставивши ці дві особистості на один рівень заслуг перед українським народом. Водночас визнавав, що унійні освітні осередки розвивалися не так ефективно, як могилянські школи, пояснюючи це тим, що перші були на “окраїнах української національної території, часто серед ворожого моря”, а другі (передусім Київська колегія) – у центрі українського національного життя під могутньою охороною козацтва [20, 283]. Звісно, не з усіма висновками й оцінками о. П. Хомина можна погодитися, проте треба визнати, що автор доволі повно розкрив освітню діяльність Й. Рутського й водночас різнобічно охарактеризував стан українського церковного шкільництва початку XVII ст. на українських і білоруських землях.

Відзначимо, що Кобринський синод Унійної Церкви 1626 р. більш детально описав о. Іван Рудович. У статті йдеться про рішення собору заснувати духовну семінарію в Мінську для шляхетної молоді з Русі і для кандидатів духовного звання. У цьому закладі на нижчих курсах викладовою мовою мала бути латинська, а на богословії – руська. На думку автора, школа плекала б національні почування, виховувала свідомих громадян [5, 204]. Відзначив о. І. Рудович рішення собору доручити єпископам спонукати парафіяльних священників, щоб вони своїх синів “освічували як в науках, так і в звичаях, які належні священничому стану” [5, 205]. На відміну від о. П. Хомина, автор вказав більш прозаїчні причини, які завадили відкрити духовну семінарію в

Мінську: зібрані на заснування закладу освіти кошти були втрачені через козацьке повстання 1630 р. та надання позики польському королеві [5, 206].

Низка біографічних статей, опублікованих у часописі “Богословія”, були присвячені греко-католицькому єпископу Йосифу Боцяну, який помер наприкінці 1926 р. Розлогу студію про життя єпископа подав голова Богословського наукового товариства о. Йосиф Сліпий. Він доволі піднесено охарактеризував Й. Боцяна, зібрав про нього значний матеріал, зокрема спогади осіб, які навчалися разом з ним. Багато уваги присвятив вихованню і освіті Й. Боцяна. Згадав про буського пароха о. Омеляна Петрушевича, батька майбутнього президента ЗУНР Євгена Петрушевича, який відіграв значну роль в освіті Й. Боцяна. Відтак описав його навчання в Золочівській гімназії, на теологічному факультеті Львівського університету. При цьому позитивно оцінюємо історичний метод о. Й. Сліпого, який розумів значення “історичної перспективи” при написанні біографічних статей, значну увагу присвячував гімназійний та університетським учителям Й. Боцяна, немовби виказуючи інтелектуальне середовище формування світоглядних та наукових знань юнака.

Так, пишучи про університетські студії майбутнього єпископа, автор зазначив, що крім теологічних викладів (серед них і професора І. Бартошевського, автора відомого підручника з педагогіки), Й. Боцяна слухав лекції професорів О. Колесси і М. Грушевського [15, 70–71]. Згадав о. Й. Сліпий і про участь Й. Боцяна в сецесії українських студентів 1901 р., його переїзд на навчання до Відня та Інсбрука. Розкрив педагогічну працю Й. Боцяна, бо з 1905 р. він був префектом студій у Львівській духовній семінарії, а згодом керівником цього закладу освіти [15, 73].

Власне про діяльність о. Й. Боцяна на посаді ректора духовної семінарії у Львові в окремій статті розповів о. Леонтій Куницький. Він також доволі піднесено писав про на той час уже покійного єпископа, назвавши його “зразком українського священника початку XX ст.” [12, 78]. Наголосивши, що від 1910 р. Львівська духовна семінарія під керівництвом о. Й. Боцяна переживала розквіт, автор відзначив прагнення ректора виховати священників-громадян. За його словами, крім теологічної освіти, в семінарії студенти могли доповнити знання з історії та літератури. За часів ректорства Й. Боцяна там діяв “Просвітний Кружок”, котрий кожної неділі і в святкові дні скеровував своїх членів з лекціями до львівських читалень і каплиць, “розбуджуючи таким чином поміж найбільшніми верствами українського населення національну свідомість і прив’язання до своєї Церкви”. Автор уважає, що так вихованці семінарії українізували львівські передмістя [12, 79].

Ще одна біографічна студія була присвячена визначному історику о. Михайлові Гарасевичу [4]. Її автором був визначний український науковець Михайло Возняк, який доволі небагато розповів про педагогічну діяльність о. М. Гарасевича у Львівському університеті [4, 239]. Біографічну і водночас джерелознавчу студію історико-педагогічного характеру у часописі “Богословія” опублікував о. Володимир Фіголь. У ній йшлося про “Учительне Євангеліє” Кирила Транквіліона Ставровецького [17]. Автор доволі детально описав джерело (видання 1619 р.), окреслив його зміст, стиль і мову розмішених проповідей, подав характеристику суспільних відносин початку XVII ст. в Україні, відзначив вплив гезихазму на К.Т. Ставровецького, пояснив його перехід до унійної Церкви, відзначив впливи на “Учительне Євангеліє” творів як отців Церкви, так і новітніх письменників.

Крім зазначених тематичних компонентів, педагогічна проблематика на сторінках часопису “Богословія” (1923–1939) була представлена численними рецензіями на посібники і підручники (наприклад, рецензія о. Г. Костельника на збірник задач з логіки у 1927 р. [11]), коротенькими статистичними повідомленнями про діяльність католицьких університетів і семінарій, аналізом законодавчих ініціатив у сфері освіти. З приводу останнього варто відзначити аналітичну статтю о. Лева Глинки щодо проекту польського закону про вищу освіту (Ustawa Akademicka) у 1933 р. [7].

Висновки. Отже, аналізуючи зміст часопису “Богословія” (1923–1939) можемо виокремити низку проблемно-тематичних компонентів педагогічного дискурсу, постульованого на сторінках зазначеного журналу: 1) розвиток богословської освіти; 2) моральне виховання молоді; 3) історія освіти. Питання богословської освіти завжди перебували в полі зору редакції і авторів “Богословія”. Особливо воно актуалізувалося з відкриттям греко-католицької Богословської академії у Львові (1929). Питання релігійно-морального виховання дітей молоді на сторінках часопису “Богословія” можна об’єднати у такі тематичні групи: а) критика ідей вільного виховання; б) підкреслення значимості християнської педагогіки; в) методика виховання і релігійної освіти. Особливо відзначимо педагогічні статті о. Ю. Дзеровича та о. І. Фіголя. Значну увагу автори і дописувачі журналу “Богословія” приділяли питанням методики проведення “ексорт” – катехитичних лекцій для учнів в урочний і позаурочний час. Історія освіти як проблемно-тематичний складник педагогічної проблематики на сторінках журналу “Богословія” була представлена переважно біографістикою. У цьому плані варто відзначити праці о. П. Хомина, о. Й. Сліпого, о. В. Фіголя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей В. Латинська мова як викладава в богословії. *Богословія*. 1929. Т. 7. Кн. 4. С. 258–260.
2. Боцян О. Про духовні вправи. *Богословія*. 1924. Т. 2. Кн. 2–3. С. 217–229.
3. Бучко І. Пій XI про піднесення богословських студій. *Богословія*. 1923. Т. 1. Кн. 1. С. 82–85.
4. Возняк М. Перший історик Церкви з вихованців львівської духовної семінарії. *Богословія*. 1934. Т. 12. Кн. 4. С. 237–245; 1935. Т. 13. Кн. 1. С. 36–46; Кн. 2–3. С. 124–133; Кн. 4. С. 222–230.
5. Галів М. Український історико-педагогічний наратив (середина XIX – кінець XX століття): епістемологічні засади. *Дрогобич*: РВ ДДПУ ім. І. Франка, 2018. 614 с.
6. Гіряк Ю. З педагогічної патології. *Богословія*. 1926. Т. 4. Кн. 3. С. 318–319.
7. Глинка Л. Польський закон про високі школи (Ustawa Akademicka). *Богословія*. 1933. Т. 11. Кн. 2. С. 136–140.
8. Горчинський О. Рецензія на: о.д-р Іван Фіголь “Ексорти на неділі і свята шкільного року”. *Богословія*. 1929. Т. 7. Кн. 2. С. 115–116.
9. Дзерович Ю. Виховання в душі молитви. *Богословія*. 1929. Т. 7. Кн. 1. С. 51–52.; Кн. 2. С. 118–122.
10. Дзерович Ю. Автономія і гетеронімія у вихованні. *Богословія*. 1933. Т. 11. Кн. 2. С. 111–125.
11. Костельни Г. Рецензія на: М. О. Лосский. Сборник задач по логике. *Богословія*. 1927. Т. 5. Кн. 2–3. С. 176–177.
12. Куницький Л. О. Др. Й. Боцян як ректор Духовної Семінарії. *Богословія*. 1927. Т. 5. Кн. 2–3. С. 78–82.
13. Програма викладів на Гр.-кат. Богословській Академії у Львові в зимовім семестрі акад. року 1929/30. *Богословія*. 1929. Т. 7. Кн. 4. С. 265–268.
14. Рудович І. Кобринський Синод 1626. *Богословія*. 1924. Т. 2. Кн. 2–3. С. 193–212.
15. Сліпий Й. Кілька дат з першої половини життя луцького єпископа Йосифа Боцяна. *Богословія*. 1927. Т. 5. Кн. 2–3. С. 65–77.
16. Сліпий Й. Реформа богословських студій. *Богословія*. 1932. Т. 10. Кн. 2. С. 97–100.
17. Фіголь В. “Учительне Євангеліє” Кирила Транквіліона Ставровецького. *Богословія*. 1939. Т. 17. Кн. 1. С. 1–20; 1939–1942. Т. 18–20. Кн. 2–4. С. 18–159.
18. Фіголь Д. Рецензія на: Ks. Dr. Franciszek Madeja “Wybor egzort dla młodzieży szkół średnich. Krakow, 1928”. *Богословія*. 1929. Т. 7. Кн. 4. С. 245–245.
19. Фіголь І. Про теми ексорт. *Богословія*. 1936. Т. 14. Кн. 1. С. 40–50.
20. Хомин П. Митрополит Йосиф Велямин Рутський. *Богословія*. 1923. Том. 1. Кн. 3–4. С. 261–283.
21. Хомин П. Свято відкриття Богословської Академії у Львові. *Богословія*. 1930. Т. 8. Кн. 1. С. 42–49; Кн. 3–4. С. 197–218.
22. Шептицький А. Промова на святотнім відкриттю Гр.-кат. Богословської Академії. *Богословія*. 1930. Т. 8. Кн. 1. С. 1–4.

REFERENCES

1. Belei, V. (1929). Latynska mova yak vykladova v bogoslovii [Latin as a teaching language in theology]. *Theology*. Vol. 7. Book 4. pp. 258–260. [in Ukrainian].

2. Botsian, O. (1924). Pro dukhovni vpravy [On spiritual exercises]. *Theology*. Vol. 2. Book 2–3. pp. 217–229. [in Ukrainian].
3. Buchko, I. (1923). Pii XI pro pidnesennia bohoslavskykh studii [Pius XI on the rise of theological studies]. *Theology*. Vol. 1. Book 1. pp. 82–85. [in Ukrainian].
4. Vozniak, M. (1934). Pershyi istoryk Tserkvy z vykhovantsiv Ivivskoi dukhovnoi seminarii [The first historian of the Church from among the students of the Lviv theological seminary]. *Theology*. Vol. 12. Book 4. pp. 237–245; 1935. Vol. 13. Book 1. pp. 36–46; Book 2–3. pp. 124–133; Book 4. pp. 222–230. [in Ukrainian].
5. Haliv, M. (2018). Ukrainyskyi istoryko-pedahohichnyi naratyv (seredyna XIX – kinets XX stolittia): epistemolohichni zasady [Ukrainian Historical and Pedagogical Narrative (mid XIX – late XX century): Epistemological Principles]. Drohobych, 614 p. [in Ukrainian].
6. Hirniak, Yu. (1926). Z pedagogichnoi patologii [From pedagogical pathology]. *Theology*. Vol. 4. Book 3. pp. 318–319. [in Ukrainian].
7. Hlynka, L. (1933). Polskyi zakon pro vysoki shkoly (Ustawa Akademicka) [Polish law on high schools (Ustawa Akademicka)]. *Theology*. Vol. 11. Book 2. pp. 136–140. [in Ukrainian].
8. Gorchynskyi, O. (1929). Retsenziia na: o.d-r Ivan Fihol “Ekzorty na nedili i sviata shkilnoho roku” [Review of: Rev. Dr. Ivan Figol “Exorts on Sundays and holidays of the school year”]. *Theology*. Vol. 7. Book 2. pp. 115–116. [in Ukrainian].
9. Dzerovych, Yu. (1929). Vykhovannia v dusi molytvy [Education in the Spirit of Prayer]. *Theology*. Vol. 7. Book 1. pp. 51–52.; Book 2. pp. 118–122. [in Ukrainian].
10. Dzerovych, Yu. (1933). Avtonomiia i heteronomiia u vykhovanni [Autonomy and Heteronomy in Education]. *Theology*. Vol. 11. Book 2. pp. 111–125. [in Ukrainian].
11. Kostelnyk, H. (1927). Retsenziia na: M.O. Losskyi. Sbornyk zadach po lohyke [Review of: M.O. Lossky. Collection of Problems in Logic]. *Theology*. Vol. 5. Book 2–3. pp. 176–177. [in Ukrainian].
12. Kunitskyi, L. (1927). O. Dr. Yo. Botsian yak rektor Dukhovnoi Seminarii [Fr. Dr. J. Botsyan as Rector of the Theological Seminary]. *Theology*. Vol. 5. Book 2–3. pp. 78–82. [in Ukrainian].
13. Prohrama vykladiv (1929). Prohrama vykladiv na Hr.-kat. Bohoslavskii Akademii u Lvovi v zymovim semestri akad. roku 1929/30 [Program of lectures at the Greek-Catholic Theological Academy in Lviv in the winter semester of the academic year 1929/30]. *Theology*. Vol. 7. Book 4. pp. 265–268. [in Ukrainian].
14. Rudovych, I. (1924). Kobrynskyi Synod 1626 [Kobryn Synod 1626]. *Theology*. Vol. 2. Book 2–3. pp. 193–212. [in Ukrainian].
15. Slipyi, Y. (1927). Kilka dat z pershoi polovyny zhyttia lutskeho epyskopa Yosyfa Botsiana [Several dates from the first half of the life of the Lutsk bishop Joseph Botsyan]. *Theology*. Vol. 5. Book 2–3. pp. 65–77. [in Ukrainian].
16. Slipyi, Y. (1932). Reforma bohoslavskykh studii [Reform of theological studies]. *Theology*. Vol. 10. Book 2. pp. 97–100. [in Ukrainian].
17. Figol, V. (1939). “Uchytelne Yevanheliie” Kyryla Trankviliona Stavrovetskoho [“The Teaching Gospel” by Cyril Tranquillon Stavrovetsky]. *Theology*. Vol. 17. Book 1. pp. 1–20; 1939–1942. Vol. 18–20. Book 2–4. pp. 118–159. [in Ukrainian].
18. Figol, D. (1929). Retsenziia na: Ks. Dr. Franciszek Madeja “Wybor egzort dla mlodziezy szkól srednich. Krakow, 1928” [Review of: Ks. Dr. Franciszek Madeja “Wybor egzort dla mlodziezy szkól srednich. Krakow, 1928”]. *Theology*. Vol. 7. Book 4. pp. 245–245. [in Ukrainian].
19. Figol, I. (1936). Pro temy eksort [On the Topics of Exhortation]. *Theology*. Vol. 14. Book 1. pp. 40–50. [in Ukrainian].
20. Khomyn, P. (1923). Mytropolyt Yosyf Veliamyn Rutskyi [Metropolitan Joseph Veliamin Rutsky]. *Theology*. Vol. 1. Book 3–4. pp. 261–283. [in Ukrainian].
21. Khomyn, P. (1930). Sviato vidkryttia Bohoslavskoi Akademii u Lvovi [Celebration of the Opening of the Theological Academy in Lviv]. *Theology*. Vol. 8. Book 1. pp. 42–49; Book 3–4. pp. 197–218. [in Ukrainian].
22. Sheptytskyi, A. (1930). Promova na sviatochnim vidkryttii Hr.-kat. Bohoslavskoi Akademii [Speech at the Celebration of the Opening of the Greek Catholic Theological Academy]. *Theology*. Vol. 8. Book 1. pp. 1–4. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.12.2024

“В силу самої своєї природи наука і логічне мислення ніколи не здатні судити, що можливо, а що – ні. Їх єдине призначення – пояснювати те, що було зафіксовано досвідом і спостереженнями”.

*Рудольф Штайнер
австрійський вчений, філософ*

“Уся наша гідність у тому, що ми здатні мислити. Намагаємось мислити правильно: у цьому основа моралі”.

*Блез Паскаль
французький філософ, письменник*

